

Omkring dyrtidsreguleringens dækningsgrad

1. Indledning

Siden man omkring år 1600 begyndte at fastlægge præsternes lønninger efter udviklingen i kapiteltaksterne som et udtryk for prisudviklingen på fødevarer, har man i Danmark kendt til regulering af indkomster efter priserne. Efter industrialiseringen og fremkomsten af et organiseret arbejdsmarked er der i hovedparten af perioden blevet foretaget en automatisk regulering af lønningerne efter prisudviklingen, dvs. en automatisk dyrtidsregulering.

Det typiske har været, at dyrtidsreguleringen ikke har givet fuld dækning for prisstigningerne. For eksempel gav en prisstigning på 10 pct. i begyndelsen af 1980'erne sig udslag i en lønforhøjelse på ca. 6 pct. for en gennemsnitligt aflønnet arbejder, hvilket vil sige, at dyrtidsreguleringens dækningsgrad var ca. 60 pct.

Siden dyrtidsreguleringen blev genindført i 1946 har dækningsgraden på det manuelle arbejdsmarked ikke ligget konstant på dette niveau, men har udvist en faldende tendens afbrudt af spring i opadgående retning. I dette indlæg gives der en forklaring på denne udvikling.

Den dyrtidsreguleringsordning, som har omfattet størsteparten af det manuelle arbejdsmarked er imidlertid kun én af flere mulige, og andre ordninger har gjort

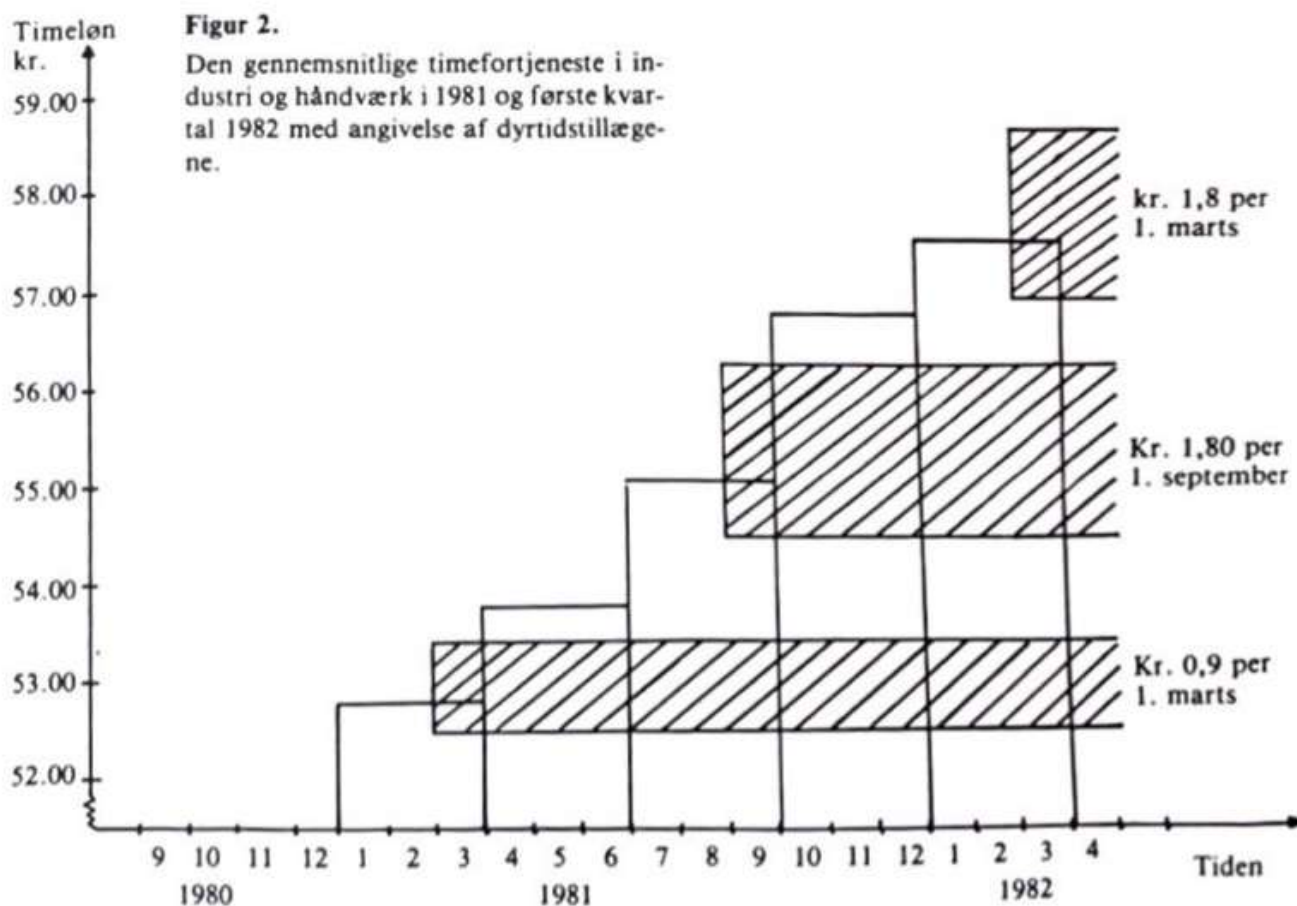
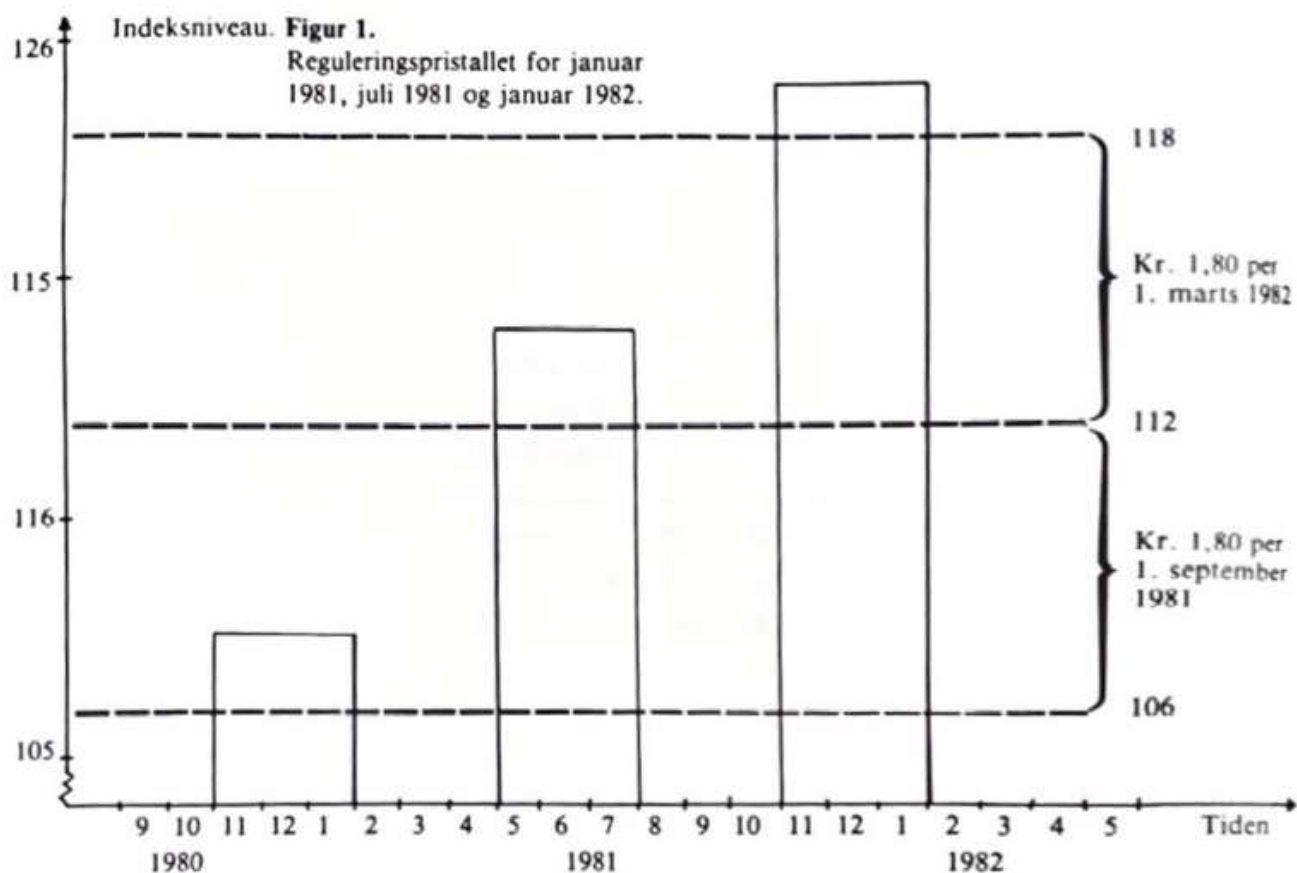
sig gældende på forskellige dele af arbejdsmarkedet. Med udgangspunkt i dækningsgraden og dennes udvikling over tiden foretages der en gennemgang og systematisering af dyrtidsreguleringsordninger, der har eksisteret på det danske arbejdsmarked. I et appendiks foretages en formel gennemgang af de forskellige systemer.

Set i lyset af lovgivningen om dyrtidsreguleringen i dette efterår vil der endvidere ske en behandling af dyrtidsreguleringens indplacering i forhandlingssystemet på arbejdsmarkedet. Udgangspunktet for denne behandling vil være konsekvenserne af den variation i dækningsgraden som påvises på det manuelle arbejdsmarked i efterkrigstiden.

2. Dækningsgraden på det manuelle arbejdsmarked i efterkrigstiden

Ved dyrtidsreguleringens dækningsgrad forstås den andel af prisstigningerne, der dækkes ved dyrtidsreguleringer, og som eksempel er nævnt, at en prisstigning på 10 pct. i begyndelsen af 1980'erne bevirkede en lønstigning på 6 pct., hvilket vil sige, at dyrtidsreguleringens dækningsgrad var ca. 60 pct. Selve beregningen af dækningsgraden, dvs. beregningen af den relative prisstigning og den relative lønstigning, kan imidlertid foretages på flere måder, hvad der fremgår af følgende kortfattede gennemgang af dyrtidsreguleringssystemet.

*Fuldmægtig,
Arbejdsministeriet*

I dens seneste udformning var ordningen indrettet således, at en stigning på tre point i reguleringspristallet udløste en dyrtidsportion på kr. 0.90, som blev lagt oven i den hidtidige timeløn. Af figur 1 fremgår det således, at reguleringspristallet fra juli 1981 nåede op over indeks 112, hvilket udløste to dyrtidsportioner, idet reguleringspristallet fra januar 1981 udløste en dyrtidsportion ved indeks 106. Disse dyrtidsportioner kom til udbetaling pr. 1. september 1981 som angivet ved det midterste skraverede område i figur 2. På tilsvarende måde førte reguleringspristallet for januar 1982 til to dyrtidsportioner pr. 1. marts 1982, som angivet ved det øverste skraverede område i figur 2.

I figur 2 angiver de lodrette søjler den gennemsnitlige timefortjeneste i industri og håndværk, som opgøres hvert kvartal. De vandrette skraverede søjler angiver dyrtidsportionerne, f.eks. illustreres den nederste skraverede søjle den dyrtidsportion, der kom til udbetaling ved overenskomstårets begyndelse den 1. marts 1981, og som derfor tæller med i gennemsnitslønnen for 1. kvartal 1981 med én trediedel som angivet i figuren. Ved at gå lodret op yderst til højre i figur 2 fås et overblik over, hvor stor en del af lønstigningen, der kan tilskrives dyrtidsreguleringen, og hvor stor en del af lønstigningen, der kan tilskrives overenskomstmæssige tillæg og lønglidning, der angives ved de ikke-skraverede områder.

Ved en beregning af dyrtidsreguleringens dækningsgrad kræves der en korrespondance mellem dyrtidstillæget og de prisstigninger, der udløste dyrtidstillæget. For eksempel vil der i en beregning af dækningsgraden ved det dyrtidstillæg, der kom til udbetaling pr. 1. september 1981 indgå ændringer fra tærskelværdien 106 ved januar pristallet 81 til tærskelværdien 112 ved julipristallet 81, idet

der ved begge opgørelser ses bort fra overskydende point, det såkaldte »overhæng«, der varierer fra periode til periode.

Hvis lønniveauet for januar kvartal, som var kr. 52,75, anvendes fås dækningsgraden i

$$(1) d = \frac{1,80/52,75}{6/106} = \frac{0,0341}{0,0566} = 0,60$$

hvilket vil sige, at en prisstigning på 5,7 pct. gav anledning til en lønstigning på 3,4 pct., svarende til en dækning af prisstigningerne på 60 pct.

Hvilket lønniveau, der skal indgå i beregningen, kan imidlertid diskuteres. Hvis lønniveauet på udbetalingstidspunktet 1. september anvendes bliver dækningsgraden lavere som følge af forsinkelsen i dyrtidsportionernes udbetaling. Jo kraftigere udvikling i andre komponenter, overenskomstmæssige tillæg og lønglidning, som i denne sammenhæng er uvedkommende, des mere vil dækningsgraden blive reduceret. Hvis der vælges et lønniveau ved begyndelsen af den periode, hvor prisstigningerne måles, f.eks. januar måned 1981, bliver den relative lønglidning til gengæld af hypotetisk karakter, hvilket også er tilfældet ved beregning ovenfor i (1). Det samme gælder den ofte brugte metode, hvorefter lønsatsen ved overenskomstårets begyndelse 1. marts 1981 indgår i beregningen af dækningsgraden. Da forskellen mellem de tre sidstnævnte beregninger er begrænset, især hvad angår en bedømmelse af dækningsgradens udvikling over længere tidsrum, anvendes fremgangsmåden angivet ved (1) i det følgende.

Endvidere skal det nævnes, at i perioder, hvor de indirekte afgifter forhøjes, ligger dækningsgraden beregnet ud fra reguleringspristallet højere end dæknings-

graden beregnet ud fra forbrugerpristallet, som medtager disse afgiftsforhøjelser. Dette fremgår f.eks. af dækningsgraderne for 1970'erne i Arbejdsministeriet (1982, p. 47).

Det kan imidlertid ikke forventes, at dækningsgraden vil holde sig på samme niveau i længere tidsrum. Ved fastholdelse af dyrtidsportionernes størrelse og tærskelværdi for udløsning af dyrtidsportionerne som i begyndelsen af 1980'erne, vil dækningsgraden på tidspunktet t afhænge af prisniveauet p_t og lønniveauet w_t jævnfør,

$$(2) d_t = \frac{0,9/w_t}{3/p_t} = \frac{0,9/3}{w_t/p_t} = \frac{0,9/3}{r_t}$$

Dækningsgradens nævner angiver en relativ forøgelse i priserne, som udløser den relative lønstigning, som står opført i tælleren. Med inflation skal der stadig mindre relative prisstigninger til for at udløse en dyrtidsportion, men til gengæld falder den relative lønstigning ved en dyrtidsportion løbende, når lønnen stiger som følge af overenskomstmæssige tillæg, dyrtidsportioner og lønglidning. Om dækningsgraden går op eller ned afhænger af, hvad der falder hurtigst, tæller eller nævner. Hvis lønudviklingen går hurtigere end prisudviklingen, vil dækningsgraden falde, og hvis priserne vokser hurtigere end lønnen, vil dækningsgraden stige.

Nærmere bestemt afhænger udviklingen i dækningsgraden af udviklingen i reallønnen, når reguleringspristallet anvendes til beregning af denne. Jævnfør (2) fås udtrykket for reallønnen r_t til tidspunkt t i.

$$(3) r_t = \frac{w_t}{p_t}$$

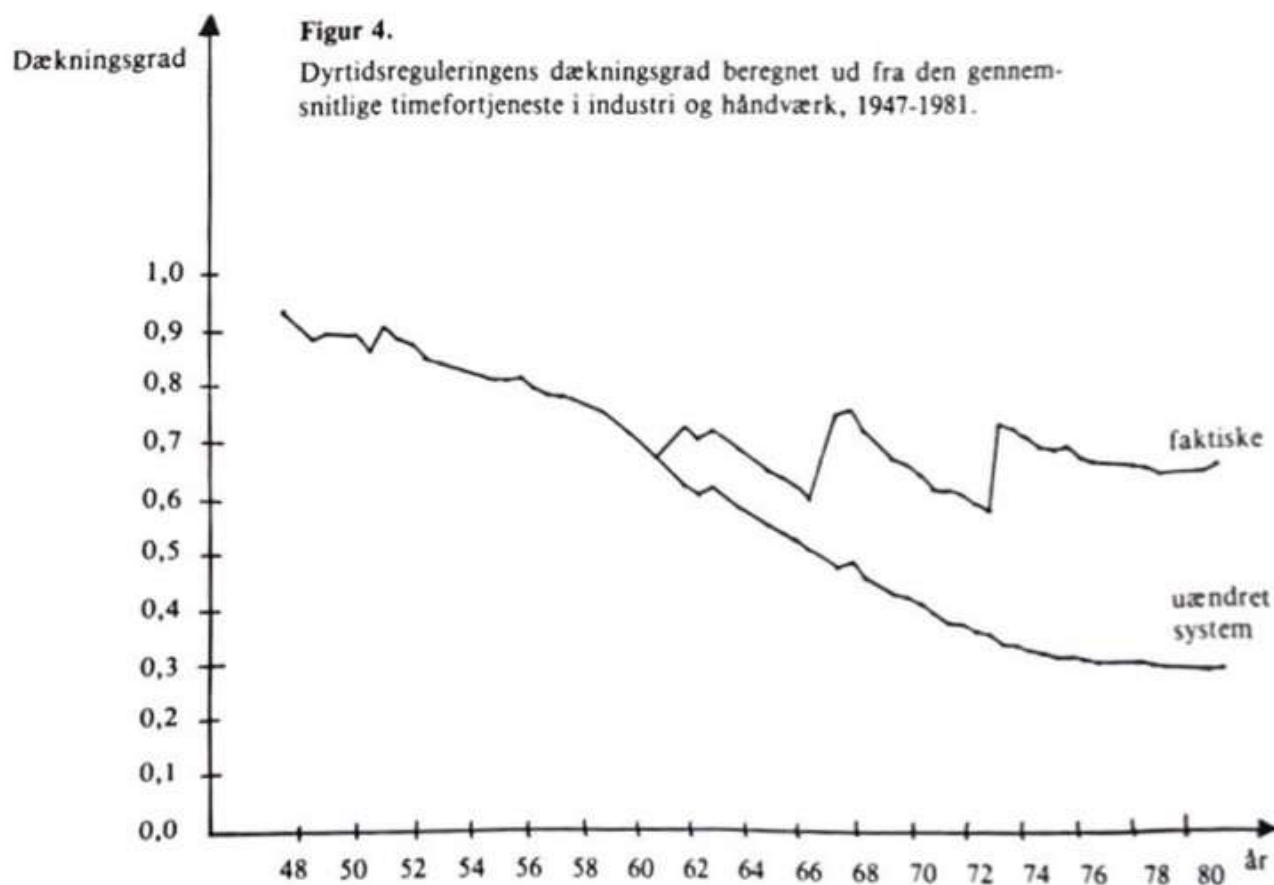
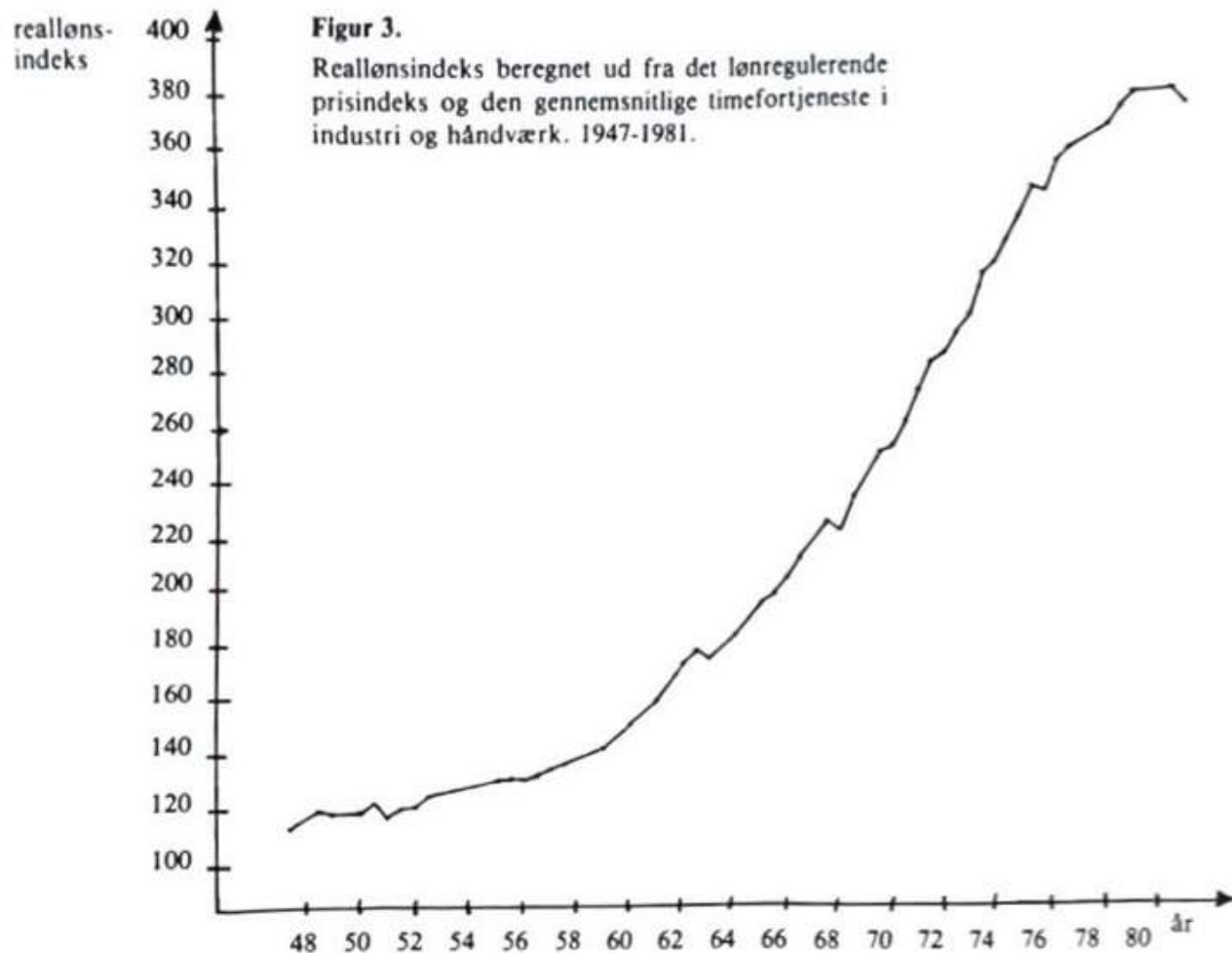
Hvis reallønnen vokser, vil dyrtidsreguleringens dækningsgrad falde, og hvis reallønnen falder, vil dækningsgraden vokse. En konsekvens af dette er, at vedblivende reallønsvækst gradvis reducerer dækningsgraden over tiden. Med voksende realløn vil dyrtidsreguleringens placering i løndannelsen på arbejdsmarkedet derfor aftage i betydning, med mindre der foretages ændringer i systemet.

Det er netop, hvad der er sket på det manuelle arbejdsmarked i efterkrigstiden. I figur 3 og 4 fremgår henholdsvis reallønnens og dækningsgradens udvikling efter genindførelsen af dyrtidsreguleringen.⁽¹⁾ Af det støt voksende reallønsindeks i figur 3 måtte der forventes et tilsvarende fald i dækningsgraden i figur 4. Det fremgår da også, at mens dyrtidsreguleringen næsten gav fuld dækning for prisstigningerne ved den første regulering i 1947, ville et uændret system, alt andet lige, have givet dækning for én fjerdedel af prisstigningerne i 1980. Ved alt andet lige skal der især forstås, at reallønsudviklingen ikke er blevet påvirket af ændringerne i dyrtidsreguleringens satser.

Den faktiske udvikling har imidlertid været, at dækningen for prisstigningerne har befundet sig i intervallet fra knap 60 pct. til godt 70 pct. siden begyndelsen af 1960'erne. Årsagen til denne relative konstans kan tilskrives aftaler mellem arbejdsmarkedets parter om forhøjelse af dyrtidsreguleringens satser, især i årene 1961, 1967 og 1973.

3. Andre dyrtidsreguleringsordninger

Det er netop påvist, at ved en dyrtidsreguleringsordning, hvor en forøgelse på et fast antal point i reguleringspristallet udløser en lønforandring på et fast beløb, vil dækningsgraden falde, hvis reallønnen

vokser, og dækningsgraden vil vokse, hvis reallønnen falder. Ved indførelse af fuld dækning for prisstigningerne i et sådant system, som der ved visse lejligheder er blevet rejst krav om, vil denne fulde dækning således kun være ved, indtil der sker ændringer i reallønnen.

Vedvarende fuld dækning for prisstigningerne opnås kun ved en reguleringsordning, hvor den relative ændring i priserne resulterer i relativ ændring af samme størrelse i lønnen. Med eksemplet fra forrige afsnit skulle forøgelsen i reguleringspristallet på 5,7 pct. i første halvdel af 1981 altså give sig udslag i en lønforhøjelse på 5,7 pct. og tilsvarende for en hvilken som helst anden relativ ændring i priserne. En sådan ordning skulle have været gældende inden for journalistområdet⁽²⁾ og endvidere på det samlede arbejdsmarked fra 1922 og frem til afskaffelsen af dyrtidsreguleringen i slutningen af 1920'erne. Vedvarende fuld dækning for prisstigningerne er et specialtilfælde med dækningsgraden 100 pct. af den generelle ordning, hvorefter en relativ prisstigning altid afløser en relativ lønstigning på en given andel af prisstigningen, og denne andel er netop dækningsgraden, som derfor er konstant over tiden.

Man kunne fristes til at tro, at den såkaldte »procentvise« dyrtidsregulering, som bl.a. har været gældende inden for den offentlige sektor frem til 1975, er et eksempel på den netop beskrevne ordning. Det er imidlertid ikke tilfældet. Efter den »procentvise« dyrtidsregulering resulterede en forøgelse i reguleringspristallet på et bestemt antal point i en lønforhøjelse for den enkelte lønmodtager på en fast andel af en historisk fastsat løn, kaldet grundlønnen. Senere tilkomne dyrtidsportioner og andre lønkomponenter medregnedes ikke i denne grundløn, som imidlertid kunne ændres i forbindelse

med overenskomstforhandlingerne. Dyrtidsbeløbet for den enkelte lønmodtager var det samme fra regulering til regulering, og forskellen til det manuelle arbejdsmarked bestod altså i, at mens dyrtidstillæget på det manuelle arbejdsmarked, med visse mindre undtagelser, var det samme for alle arbejdere, voksende dyrtidstillæget med lønniveauet i den offentlige sektor. Mens der i systemet med identiske dyrtidsportioner på det manuelle arbejdsmarked var indbygget en faldende dækningsgrad med lønniveauet, var dette ikke tilfældet i den offentlige sektor, hvor højtlonnede og lavtlonnede kunne have samme dækning for prisstigningerne.

Variationen over tiden var imidlertid den samme i de to systemer, idet dækningsgraden faldt med voksende realløn og steg med faldende realløn. Derimod var den isolerede påvirkning af dyrtidsreguleringen på lønspredningen kraftigere for systemet med ens dyrtidstillæg sammenlignet med den »procentvise« dyrtidsregulering. I forskellig udstrækning medvirkede begge systemer i prisstigningsperioder til en indsnævring af lønforskellene på arbejdsmarkedet.

Der er nu blevet identificeret to typer dyrtidsreguleringssystemer, som har eksisteret på det danske arbejdsmarked. Ved den ene type resulterede en forøgelse i pristallet på et fast antal point i en lønforhøjelse på et fast beløb, mens den anden type dyrtidsregulering udløste en relativ lønstigning på en given andel af prisstigningerne. I det første tilfælde afhang dækningsgradens udvikling af reallønudviklingen, mens dækningsgraden i det andet tilfælde var konstant.

Et tredje dyrtidsreguleringssystem har eksisteret for arbejdsledere og tekniske funktionærer idet en forøgelse i reguleringspristallet på 3 point udløste en løn-

forhøjelse på 2½ pct. En sådan ordning indebærer, at arbejdstagerparten kan læne sig tilbage og vente på at få udbetalt dyrtidstillæg, som overstiger, hvad der svarer til prisstigningerne, idet dækningsgraden under inflation vil vokse uhæmmet. Med arbejdslederoverenskomsten som eksempel vil dækningsgraden til tidspunkt t være

$$(4) d_t = \frac{0,0250 w_t/w_t}{3/p_t} = \frac{0,025}{3/p_t} = \frac{0,025}{3 p_t}$$

Det fremgår, at dækningsgraden vil vokse med prisniveauet, og at der under inflationen før eller senere automatisk vil fremkomme en overdækning for prisstigningerne. Årsagen er, at der skal stadigt mindre relative prisstigninger til at udløse en konstant relativ lønstigning.

Denne konsekvens af overenskomsten er tilsyneladende kommet som en overraskelse for i hvert fald den ene af parterne, jævnfør følgende citat fra »Betænkning om dyrtidsregulering«, p. 28-29: »Oprindeligt var sigtet, at funktionærernes dækningsgrad for prisstigningerne skulle være den samme som arbejderne, men gradvis er dækningsgraden øget, idet de hidtidige 2½ pct. ved pristal 118 stort set svarende til den procentvise stigning i reguleringspristallet ved 3 points stigning i dette. Derfor er procenten nu ændret til 2 pct. pr. portion«. Som det er fremgået, må man hurtigt være kommet i samme situation igen, men hvordan det videre forhandlingsforløb har været, vides ikke.

Ved denne tredje dyrtidsreguleringsordning udløste en forøgelse i pristallet på et fast antal point en bestemt relativ forøgelse i lønnen, og det blev vist, at dækningsgraden forøgedes i takt med prisstigningen.

Det fjerde og sidste mulige system indebærer, at en relativ forøgelse i priserne

udløser en lønstigning på et fast beløb og her kan det påvises, at dækningsgraden falder med lønstigningerne. Denne ordning har så vidt vides ikke været benyttet.

4. Dyrtidsreguleringen og forhandlingssystemet

Dyrtidsreguleringen kan ikke betragtes som noget helligt for nogen af parterne på arbejdsmarkedet. Et par år efter dyrtidsreguleringens generelle indførelse i 1918 begyndte priserne at falde, reguleringerne betød dyrtidsfradrag i stedet for dyrtidstillæg, og De Samvirkende Fagforbund forsøgte følgelig at slippe af med systemet. Dette synspunkt vandt ikke umiddelbart gehør hos Dansk Arbejdsgiverforening, og det meste af et årti gik før arbejdsgiverforeningen indvilgede i at afskaffe systemet mod en éngangsformindskelse i lønningerne.

Det var da også med en vis tøven fra arbejdstagerside, at dyrtidsreguleringen blev genindført i 1946, efter et kort mellemstil op til 2. verdenskrig, idet man frygtede en gentagelse af prisudviklingen efter 1. verdenskrig. Op til slutningen af 1940'erne var der røster fremme med forslag om systemets afskaffelse, men disse forstummede efter devalueringen i 1949 og de prisstigninger, der fulgte med.

Herefter var rollerne byttet om. Med de så godt som uafbrudte prisstigninger har Dansk Arbejdsgiverforening ved overenskomstforhandlingerne løbende krævet dyrtidsreguleringen afskaffet eller ændret til halvautomatisk regulering, hvilket er blevet nægtet fra fagforeningsside.

Historisk set har overenskomstparternes holdning til dyrtidsreguleringen altså været bestemt af, om priserne har været for opadgående eller for nedadgående. En observation, som følger af gennemgangen i dette indlæg, er imidlertid, at arbejds-

giverforeningens krav i efterkrigstiden om afskaffelse af dyrtidsreguleringen mødtes af modgående krav om forbedringer af dyrtidsreguleringen.

Fra gennemgangen af dækningsgradens udvikling på det manuelle arbejdsmarked i efterkrigstiden er det fremgået, at mens reguleringssystemet næsten gav fuld dækning ved genindførelsen, ville uændrede satser have betydet en dækning på ca. én fjerdedel af prisstigningerne på nuværende tidspunkt. Selv om det selvfølgelig ville være muligt i teknisk forstand at have en reguleringsordning med en så begrænset dækning for prisstigningerne, har dækningsgradens fald været anledning til krav fra fagbevægelsens medlemmer og LO's medlemsorganisationer om forbedring af satserne.

Dyrtidsreguleringsordningen har været generelt dækkende for LO-DA-området, og forhandlinger om ændringer i systemet, overvejelser om vægten på krav om ændringer i dyrtidsreguleringen contra andre overenskomstkraav er derfor foregået på centralt niveau i hovedorganisationerne. Disse andre overenskomstkraav kunne udmærket være af en sådan karakter, at de kunne færdiggøres på et mere decentralt niveau. Det forhold, at dyrtidsreguleringen i Danmark er en centralt forhandlet lønkomponent, samt kombinationen af det specifikke reguleringssystem, prisudviklingen og reallønsudviklingen har således trukket i retning af en befæstelse af hovedorganisationernes relative styrke i forhandlingssystemet.

Her kan det bemærkes, at forhandlings- og organisationssystemet på arbejdsmarkedet set i lidt længere perspektiv på ingen måde er noget, der kan tages for givet, og at der er tale om et relativt komplekst system. På arbejderside kan der f.eks. foregå lønforhandlinger på individniveau, tillidsmandsniveau, klub-

niveau, fællesklubniveau, fagforeningsniveau, fagforbunds niveau, centralorganisations- eller kartelniveau og på hovedorganisationsniveau, hvor vægten kan lægges forskelligt. Drivende bag centraliseringsprocessen i lønfastsættelsen har været Dansk Arbejdsgiverforening jfr. Galenson (1955), mens holdningen hos arbejdstagerparten under centraliseringsprocessen var ambivalent, for at udtrykke det mildt. Det kan i øvrigt nævnes, at dyrtidsreguleringen på et meget tidligt tidspunkt blev brugt af centraliseringstilhængerne i De Samvirkende Forbund, jfr. Milhøj (1954, p. 14-15), idet den generelle aftale med arbejdsgiverforeningen om dyrtidsreguleringens indførelse i 1918 blev set som et skridt mod central lønfastsættelse. Endvidere kan det bemærkes, at afskaffelsen af dyrtidsreguleringen på et enkelt overenskomstområde ved de decentrale forhandlinger i 1981 er blevet fulgt af krav om en ordning, hvorefter LO's sanktion skulle indhentes i tilsvarende situationer.

Set i lyset af dyrtidsreguleringens indførelse i forhandlingssystemet på arbejdsmarkedet, kan det spørgsmål rejses, hvilken indflydelse indkomstpolitik i form af indgreb over for dyrtidsreguleringen vil have på forhandlingssystemet. Da det netop er sandsynliggjort, at dyrtidsreguleringen har medvirket til at befæste hovedorganisationernes stilling, er det nærliggende at antage, at resultatet af indgrebet over for dyrtidsreguleringen vil være en tendens til en relativ forskydning af tyngdepunktet i forhandlingsprocessen i retning af øget vægt på decentral eller lokal lønfastsættelse. Der skal dog gøres opmærksom på, at dyrtidsreguleringen kun er én af de faktorer, der har betydning for denne problemstilling, og at der kan iværksættes modgående foranstaltninger, f.eks. gennemførelse af genforhandlings-

klausuler i form af halvautomatisk regulering o.lign.

Der kan anlægges flere vurderinger af konsekvenserne for lønudviklingen ved afskaffelse af dyrtidsreguleringen. En mulighed, der på ingen måde kan udelukkes, er imidlertid, at der gennem en forskydning af tyngdepunktet i lønforhandlingsprocessen vil ske kompenserende forøgelse i de lønkomponenter, der ikke er centralt fastsatte.⁽³⁾

Et sådant resultat er selvfølgelig ikke i overensstemmelse med de indkomstpolitiske intentioner bag indgrebet, men må endvidere ud fra et styringssynspunkt bedømmes som særdeles uheldigt. I indkomstpolitisk perspektiv kan der siges at være en dobbelthed over for centralt fastsatte lønkomponenter, idet reduktion eller fjernelse af disse på den ene side er et væsentligt indkomstpolitisk middel, men eksistensen af disse komponenter er på den anden side forudsætningen for effektive indkomstpolitiske indgreb. For eksempel kan nævnes, at kombineret valutakurspolitik og indkomstpolitik som ved decemberløsningen i 1979 forudsætter, at de indkomstpolitiske instrumenter ikke er opbrugt. Sagt med andre ord, er der det specielle karaktertræk ved det indkomstpolitiske instrument, fjernelse af dyrtidsportioner, at anvendelse af dette instrument i dets permanente form er ensbetydende med afskaffelse af instrumentet.

5. Afslutning

Det er påvist, at i det dyrtidsregulerings-system, der har været dominerende på det danske arbejdsmarked, ændrer dækningsgraden sig i takt med reallønsudviklingen. Når reallønnen vokser, falder dækningsgraden, og når reallønnen falder, vokser dækningsgraden. Da dyrtidsreguleringen blev genindført i 1946 var

der næsten fuld dækning for prisstigningerne på det manuelle arbejdsmarked, men som følge af reallønsudviklingen ville en uændret videreførsel af ordningen have resulteret i en dækning for prisstigningerne på ca. én fjerdedel i 1980. Når dækningsgraden siden begyndelsen af 1960'erne har befundet sig i intervallet fra knap 60 pct. til godt 70 pct. kan dette tilskrives forøgelsen af dyrtidsportionerne, primært i forbindelse med overenskomsterne i 1961, 1967 og 1973.

Med udgangspunkt i dækningsgraden og dennes ændring over tiden er der foretaget en gennemgang af dyrtidsregulerings-systemer, der har eksisteret på det danske arbejdsmarked. Eksempelvis kan nævnes, at den »procentvise« dyrtidsregulering på det offentlige område også havde en dækningsgrad, der ændrede sig i takt med reallønsudviklingen, som på det manuelle arbejdsmarked. De to systemer påvirkede imidlertid ikke lønspredningen med samme styrke.

Organisationernes holdning til dyrtidsreguleringen har været bestemt af prisbevægelserne. I perioder med prisfald har arbejdsgiverne været positivt og lønmodtagerne negativt indstillet over for ordningen, og omvendt i perioder med prisstigninger.

I de sidste årtiers inflationsperiode har arbejdsgiverne således forsøgt at få afskaffet ordningen, mens lønmodtagerne har rejst krav om forbedring af dækningsgraden, der har været faldende som følge af kombinationen mellem det gældende reguleringssystem og reallønsvæksten. I overenskomstforhandlingerne har dyrtidsreguleringen derfor stået i centrum, og da dyrtidstillæggene er en centralt fastsat lønkomponent har dette befæstet hovedorganisationernes relative position i forhandlingssystemet, idet ændringer i reguleringssystemet skal af-

vejes over for andre overenskomstkrav, der kan afgøres på et mere decentralt niveau. Forhandlingssystemet kan i historisk perspektiv ikke betragtes som noget konstant, og med indgreb over for centralt fastsatte lønkomponenter som dyrtidstil lægene, kan der imødeses en tendens til en relativ forskydning af tyngdepunktet i forhandlingsprocessen i retning af decentral eller lokal lønfastsættelse.

Noter.

1. De fire tilfælde i slutningen af perioden, hvor dyrtidsportionerne som følge af regeringsindgreb ikke er kommet til udbetaling med det fulde beløb, er udeladt i figurerne.
2. Dette kan udledes af beskrivelsen i »Betænkning om dyrtidsregulering«, p. 28-29.
3. I forbindelse med indkomstpolitiske indgreb over for forskellige lønkomponenter kan der anvendes en analogi til den pengepolitiske debat, som er fulgt efter de forskellige forsøg på at føre monetaristisk politik. Kort skitseret er problemstillingen at fastholde væksten i pengemængden til et på forhånd givet niveau, og problemet er, at penge er en flertydig størrelse, samt at de pengebegreber, der ikke styres, udvikler sig anderledes end de der styres, ofte i retning af en kraftigere vækst. Dette fænomen er blevet betragtet som så betydningsfuldt, at det har fået betegnelsen lov, »Goodharts Lov«.

Litteraturliste.

Arbejdsministeriet, »Arbejdsmarkedet og arbejdsmarkedspolitik«, april 1982.
 »Betænkning om dyrtidsregulering«, afgivet af det af arbejdsministeren den 7. august 1973 nedsatte udvalg. Betænkning nr. 724, København 1974.
 Galenson, Walther, *Arbejder og arbejdsgiver i Danmark*, Det Danske Forlag, København 1955.
 Milhøj, Poul, *Lønudviklingen i Danmark 1914-1950*, Ejnar Munksgaard, København 1954.
 »Statistiske efterretninger«, Danmarks Statistik, diverse årgange.
 »Statistikken«, særnummer af Dansk Arbejdsgiverforenings medlemsblad, diverse årgange.

Appendiks

Formel gennemgang af dyrtidsreguleringssystemer

I dette appendiks vil ske en formel gennemgang af de dyrtidsreguleringsordninger, der er blevet omtalt i det foregående. Der afsluttes med en skematisk oversigt over dækningsgradens variation i de forskellige systemer.

Idet der anvendes differentialudtryk, fås dækningsgraden for systemet på det manuelle arbejdsmarked:

$$(1) \quad d_1(t) = \frac{\gamma/w(t)}{\sigma/p(t)},$$

hvor $p(t)$, $w(t)$, $d_1(t)$ er prisindeksniveauet, lønsatsen og dækningsgraden på tidspunkt t , mens γ og σ er parametre, som angiver henholdsvis dyrtidsportionernes størrelse og antallet af pristalspoint, der udløser en dyrtidsportion.

Ved at differentiere (1) logaritmisk findes dækningsgradens udvikling over tiden, ider $\dot{y}$ betegner vækstraten i variabelen $y(t)$:

$$(2) \quad \dot{d}_1(t) = \dot{p}(t) - \dot{w}(t) = -\dot{r}(t).$$

Forklaringen på sidste led af (2) følger af definitionen på reallønsmålet $r(t)$, hvor deflatoren er det lønregulerende prisindeks:

$$(3) \quad r(t) = \frac{w(t)}{p(t)}.$$

Resultatet er altså, at den relative udvikling i dækningsgraden og reallønnen er identisk, men med modsat fortegn.

For den »procentvise« dyrtidsordning på det offentlige arbejdsmarked fås følgende, idet $dw'(t)$ betegner lønstigningen

som følges af dyrtidsreguleringen og τ angiver den andel af grundlønnen, der kommer til udbetaling som dyrtidsportioner.

$$(4) \quad d_1'(t) = \frac{\frac{dw'(t)/dt}{w(t)}}{\frac{dp(t)/dt}{p(t)}} = \frac{d[\tau w(t_0)]/dt}{w(t)} \cdot \frac{w(t)}{\sigma/p(t)}$$

Dette implicerer

$$(5) \quad \dot{d}_1'(t) = \dot{p}(t) - \dot{w}(t) = -\dot{r}(t),$$

hvorefter den relative udvikling i dækningsgraden er identisk med den relative udvikling i reallønnen, men med modsat fortegn.

Det system, som har eksisteret på journalistområdet og på det manuelle arbejdsmarked i 1920'erne, kan beskrives som følger, idet ϱ betegner den andel af prisstigningerne, der kommer til udbetaling som dyrtidstillæg:

$$(6) \quad d_2(t) = \frac{\frac{dw'(t)/dt}{w(t)}}{\frac{dp(t)/dt}{p(t)}} = \frac{w'(t)}{p(t)} = \frac{\varrho p(t)}{p(t)} = \varrho$$

Dækningsgraden ændrer sig altså ikke over tiden, jfr.:

$$(7) \quad \dot{d}_2(t) = 0.$$

For arbejdsledere og tekniske funktionærer kan systemet beskrives ved (8), idet ω betegner den relative lønstigning, der udløses:

$$(8) \quad d_3(t) = \frac{\frac{dw'(t)/dt}{w(t)}}{\frac{dp(t)/dt}{p(t)}} = \frac{\omega w(t)}{\sigma/p(t)} = \frac{\omega}{\sigma} p(t)$$

Logaritmisk differentiation giver

$$(9) \quad \dot{d}_3(t) = \dot{p}(t),$$

hvoraf ses, at den relative udvikling i dækningsgraden er identisk med prisændringstakten.

Det duale system til dette er ordningen, hvorefter en relativ prisændring π udløste dyrtidsportioner på kronestørrelsen σ , hvilket giver:

$$(10) \quad d_4(t) = \frac{\frac{dw'(t)/dt}{w(t)}}{\frac{dp(t)/dt}{p(t)}} = \frac{\sigma}{\pi} w(t)^{-1}.$$

Derfor fremkommer

$$(11) \quad \dot{d}_4(t) = -\dot{w}(t),$$

hvoraf ses, at dækningsgraden varierer inverst med den nominelle lønændring.

Med udgangspunkt i dækningsgradens udvikling over tiden, kan der i nedenstående oversigtsskema fås en oversigt over de dyrtidsreguleringssystemer, der er behandlet i det foregående.

Det bemærkes, at kun systemet med fast løn- og prisberegning både er gennemgået i det tilfælde, hvor dyrtidstillægget er identisk for alle, og hvor tillægget varierer med lønniveauet, men at den tilsvarende problemstilling gør sig gældende for de andre systemer skitseret i oversigtsskemaet.

Oversigtsskema

Vækstraten i dækningsgraden under alternative dyrtidsreguleringssystemer.

Lønberegning:

Relativ	Fast
Prisberegning:	
Relativ $\dot{d}_2(t) = 0$	$\dot{d}_4(t) = -\dot{w}(t)$
Fast $\dot{d}_3(t) = \dot{p}(t)$	$\dot{d}_1(t) = \dot{p}(t) - \dot{w}(t)$